

ISTORIA PERSONALITĂȚILOR: SURSE, IPOSTAZE, REEVALUĂRI

SITURI ARHEOLOGICE MARCATE PE HARTA STOLNICULUI CONSTANTIN CANTACUZINO

Simona LAZAR*

Abstract: Constantin Cantacuzino's map was printed at Padua in 1700 and still remains an outstanding cartographic achievement by the richness of the data included, and the precision with which they are marked on. The map provides physical (mountains, hills, rivers, lakes, marshes, forests), economic (mineral resources, bridges) and politico-administrative indices (outside the country, Turkish raya, counties, cities, villages, markets), the marked monasteries (differentiated by their dimensions and types), and some archaeological sites. The latter are the subject of this study. It's so interesting to see well marked the ruins of the famous bridge build by the emperor Traian (Drobeta), of a Roman city from Septimius Severus' reign or the ruins of the medieval town Turnu Roșu. In this map, a significant representation can be identified: the road built along the Olt river by the emperor Traian. From what we know about the map drawn by the great Wallachian boyard, this is also the first cartographic representation of archaeological remains, so accurately indentified.

Keywords: archeology, Constantin Cantacuzino's map, archeological sites, Roman bridges of Drobeta and Sucidava.

Harta Stolnicului Constantin Cantacuzino a fost tipărită la Padova în anul 1700 și reprezintă o realizare cartografică excepțională atât prin bogăția de date pe care le cuprinde, cât și prin precizia cu care acestea sunt însemnate în acest document. Ea cuprinde patru foi lipite pe pânză, are o lungime de 132 cm și o lățime de 64 cm.

În colțul din stânga sus (fig. 1), într-un madalion care are de jur împrejur legenda „Ioan Constantin Basarab Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn a toată Ungrovlahia”, scrisă cu caractere grecești, este reprezentat portretul lui Constantin Brîncoveanu. Alături de acest medalion, în dreapta, se află titlul hărții, scris tot cu

* Cercetător științific III dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova, Academia Română. E-mail: simonalazar@ymail.com.

litere grecești. Prezentăm mai jos traducerea acestuia în limba română¹: „Tabula geografică a preînaltei domnii a Ungro-Vlahiei împărțită în 17 județe, după descrierea și forma foarte exactă pe care a făcut-o prea nobilul și prea înțeleptul boier stolnicul Constantin Cantacuzino pentru documentarea (sau spre folosul) prea eminentului medic filosof Ioan Commen. Acum pentru întâia oară tipărită cu litere grecești și închinată în chip respectuos prea înalțatului și prea piosului Domn și Stăpânitor a toata Ungrovlahia, domnului Ioan Constantin Basarab Voievod de catre Hrisant prevsiterul și arhimandritul apostolicul și prea sfântului scaun patriarhecesc al Ierusalimului”. Un text cu conținut asemănător, în limba latină se regăsește în colțul din dreapta sus al hărții, iar pe aceeași parte, jos, găsim legenda care include semnele convenționale folosite (fig. 2); o altă legendă, plasată în stânga jos, cuprinde lista dealurilor cu vii.

Pentru realizarea hărții sale, stolnicul nu a făcut determinări astronomice sau măsurători, gradele de longitudine și de latitudine preluate din harta lui Ptolemeu prezintă aceleași erori, motiv pentru care Țara Românească, inclusiv Oltenia, apare mult alungită în lungul paralelelor.

În hartă, alături de indiciile de natură fizică (munți, dealuri, râuri, lacuri, bălți, păduri), economică (resurse minerale, vii, poduri) și politico-administrativă (hotarele țării, raialele turcești, județe, orașe, târguri, sate²) sunt marcate mănăstirile (diferențiate în mari, mici și de maici), dar și câteva situri arheologice. Asupra acestora din urmă dorim să ne oprim în lucrarea de față.

Trebuie să subliniem că preocuparea Stolnicului Cantacuzino pentru istorie este binecunoscută, el fiind autorul unei lucrări intitulate chiar „*Istoria Țării Rumânești*”³. Despre siturile arheologice prezente pe hartă discută pe larg în Istoria sa, dovedind o bună cunoaștere a locurilor și evenimentelor.

Pe hartă sunt notate trei cetăți medievale, care au aceeași siglă, un turn cu acoperișul ascuțit, având legenda „turnu”. Unul se află pe locul unde este astăzi Turnu Măgurele⁴, iar al doilea, pe malul drept al Oltului, la hotarul cu Transilvania și este notat cu litere grecești Turnu Roșu. Al treilea este marcat pe locul fostei cetăți a Severinului, pe malul Dunării. Despre aceasta, autorul hărții face în „*Istoria Țării Rumânești*” următoarea precizare: „...lângă care pod este și cetatea Severinului, dincoace mai sus oareșice, care era făcută de Sever Împărat... însă acum spartă și mult vechie se vede”⁵.

¹ Constantin C. Giurescu, *Harta stolnicului Constantin Cantacuzino. O descriere a Munteniei la 1700*, Revista Istorică Română, vol. XIII, fasc. I, 1943, pp. 1-28, unde textul amintit este considerat „legendă”.

² Pentru analiza detaliată a aspectelor legate de împărțirea administrativă și așezări vezi și C. C. Giurescu, *op. cit.*, A. Ceaușescu, *Așezări rurale din Câmpia Băileștiului*, Craiova, Editura Universitaria, 2011, p. 131.

³ C. Cantacuzino, *Istoria Românilor*, în: *Operele lui Constantin Cantacuzino* publicate de N. Iorga, București, Institutul de arte grafice și editură „Minerva”, 1901, pp. 61-179.

⁴ În timpul lui Constantin Cantacuzino, cetatea Turnu Măgurele aparținea turcilor, făcând parte din „raiaua Turnului”, C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 21.

⁵ *Idem*, p. 79.

Tot la Turnu Severin, observăm reprezentate prin două pătrate plasate simetric pe cele două maluri ale Dunării și mențiunea „*Pons Trajani*”, picioarele de pod care se mai păstrează și azi din Podul lui Traian. De altfel, în „*Istoria Țării Rumânești*”, stolnicul Cantacuzino nota: „acel pod mare minune și mare lucru au fost... semn este de nespusă putere... Acest pod și în banii aceluia împărat Ulpie Traian să punea: pe o parte de monedă bătea chipul lui și de cealaltă parte tipăria podul”⁶.

Podul de la Drobeta Turnu Severin a fost construit între anii 103-105 e.n. de Apollodor din Damasc, la porunca Împăratului Traian. Conform informațiilor transmise de Dio Cassius și Tzetzes, podul avea 3570 picioare, adică 1134,90 metri lungime, aproximativ 18 metri înălțime și 12 lățime. Tablierul podului se sprijinea pe 20 stâlpi de piatră, dispuși unul față de altul la o distanță de 170 picioare romane. La capete, avea câte un portal împodobit cu trofee. El constituia, împreună cu cele două caste construite la capetele lui, pe cele două maluri ale Dunării, Pontes și Drobeta o „unitate strategică”⁷. A fost considerată o mare realizare tehnică, iar inaugurarea lui este redată și pe Columna lui Traian.

Unul dintre primii autori care studiază și prezintă ruinele podului și ale orașului roman de la Drobeta, încă de la sfârșitul secolului XVII, a fost Marsigni, urmat de alți învățați ai vremii⁸.

Și în dreptul localității Celei, găsim reprezentat semnul grafic folosit pentru pod, împreună cu mențiunea: „Aici a fost odinioară pod”. Notarea se referă la podul construit de Constantin cel Mare la Sucidava⁹. Inaugurat în 328, podul avea o lungime de peste 2400 de metri, fiind considerat unul dintre cele mai lungi poduri ale Antichitate¹⁰. Din păcate, podul lui Constantin cel Mare a avut o existență scurtă, de aproximativ patru decenii¹¹.

În timpul lui Septimiu Sever, conform unei inscripții de la Drobeta, se percepea taxă de vamă atât la trecerea pe podul lui Traian peste Dunăre, cât și în port. S-a presupus că același sistem funcționa și la Sucidava¹², unde se percepea taxă în port, dar și la intrarea pe drumul care mergea spre Romula.

⁶ *Idem*, pp. 79-80.

⁷ D. Tudor, *Oltenia Romană*, București, Editura Academiei, 1968, pp. 65-72.

⁸ *Ibidem*, p. 63

⁹ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 13.

¹⁰ D. Tudor, *op. cit.*, p. 425; P. Gherghe, L. Amon, *Noi date în legătură cu podul lui Constantin cel Mare de la Sucidava*, *Pontica*, 40, 2007, pp. 359-369.

¹¹ Între cele două poduri de la Drobeta Turnu Severin și Sucidava s-au făcut confuzii deseori de-a lungul timpului, așa cum sublinia D. Tudor, *op. cit.* p. 63: „istorici și filologi ca Schwartz, Sulzer, Uttech, Francke, Dörer, Ad. Müller și la noi Kogălniceanu, situau podul lui Traian la Celei, folosind argumente pe care nimeni nu le controlase pe teren. Părerii lor s-au opus D'Aville, Griselin, Mannert, Engel etc., ajungându-se la o vie polemică terminată în 1856”. În acest an, Dunărea a avut un debit foarte mic și au putut fi cercetate și măsurate ruinele podului de la Drobeta. J. Aschbach a elaborat o monografie care pune capăt controverselor. Cercetările legate de podul lui Traian de la Drobeta au fost continuate de A. D. Xenopol, Edg. Duperrex, D. Tudor, Al. Bărcăcilă și alții.

¹² *** *Istoria Românilor. Daco-romani, romanici, alogeni*, Editura Enciclopedică, 2001, vol. II, p. 204.

Tot pe harta lui Cantacuzino, găsim o altă reprezentare importantă, drumul construit de Traian de-a lungul Oltului, acesta având o explicație scrisă în greacă și latină (redăm aici varianta în latină: *Pons lapideus Imperatoris Trajani.*) Constantin C. Giurescu¹³, în prezentarea pe care o face hărții precizează: „de o parte și de alta a liniilor care închipuiesc drumul, se află, din loc în loc, mici dreptunghiuri negre; cred că ele reprezintă castele care păzeau acest drum și ale căror ruine de formă regulată, dreptunghiulară, erau pe atunci mai vizibile decât astăzi”.

Așa cum se află figurat și pe hartă drumul lui Traian pleca de la Dunăre din două locuri și ajungea la Romula, apoi urca pe Valea Oltului spre Caput Stenarum (Boița) și Cedonia (Sibiu). Despre acest drum, Dumitru Tudor scria în 1968, în *Oltenia Romană*, că:

„se vede în regiunea de câmpie pas cu pas și lasă la suprafața terenului o dâră de pietriș alb, răscolită de tractoare, iar în unele locuri, deși nu mai este bătut de mult timp, nu poate fi arat nici cu tractoarele. Între Romula și Dunăre formează două artere, una urmează fidel malul drept al Oltului până la Izlaz, iar alta taie în linie dreaptă câmpia românească până la Sucidava...De la Romula și până în Transilvania mergea o singură ramură...Până la Râmnicu Vâlcea ea poate fi ușor urmărită, dar de aici până dincolo de munți se confundă cu drumul actual sau a fost distrusă de Olt, de șoseaua națională și de calea ferată...Figurează în numeroase acte vechi românești ca hotar și indicații pentru moșiile boierești”¹⁴.

Porțiunea de drum care pornea de la Izlaz, urcând prin Rusănești, Băbiciu, Gostavăț-Slăveni și Hotărani la Romula s-a considerat că a avut mai mult un rost strategic¹⁵, funcția economică fiind îndeplinită de drumul care lega Sucidava de Romula.

D. Tudor considera că „drumul negustorilor” pornea de la Sucidava – Celei, prin Vișina Nouă și Vișina Veche, Crușovu, Studina, Devesel, Comanca, Caracal, ajungea la Romula și se unea cu drumul ce venea de la Izlaz. Ieșea pe poarta de NV a Romulei, urcând malul înalt dintre Reșca și Fălcoi, pe la est de satul Brâncoveni, apoi Piatra-sat, ajungea la castrul Acidava de lângă Enoșești. De aici, drumul roman urcă spre Nord până la Găneasa, apoi prin satul Momoșești (castrul Rusidava), pe la Est de orașul Drăgășani, ajunge la Ionești Govorei (castrul Ponce Alute). De aici, prin satul Stolniceni (castrul Buridava), continuă prin Râmnicu Vâlcea și trece Oltul în dreptul satului Sâmbotin (Castra Traiana).

De la Jiblea, se bifurcă, o variantă ocolind masivul Cozia prin Sălătrucel, Rădăcinești (castru), Pripoanele (castru), Titești (castru). Altă ramură mergea de la Jiblea prin poiana Bivolăriei (castrul Arutela), Gara Lotru, Copăceni, unde se întâlnea cu varianta care ocolea masivul Cozia. De aici, drumul înaintează spre

¹³ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 21.

¹⁴ D. Tudor, *op. cit.*, p. 52.

¹⁵ *Ibidem*, p. 52.

Transilvania prin Turnulețe (castrul Pons Vetus), Râul Vadului și Boița (castrul Caput Stenarum)¹⁶.

Drumurile romane din Dacia aveau atât rol militar, strategic, cât și economic. Drumul roman care venea de la Dunăre, urmând Valea Oltului, asigura legătura între cele 15 castru și fortificații construite de-a lungul Oltului. Pe harta stolnicului Constantin Cantacuzino, castruere erau marcate cu mici dreptunghiuri plasate de-a lungul liniilor care reprezintă drumul roman. Acestea formau o linie de apărare, *Limes Alutanus*, lungă de 250-260 km. Primele castruere au început să fie construite încă din timpul războaielor lui Traian, iar linia defensivă propriu-zisă a fost organizată de Hadrian¹⁷.

Stolnicul Constantin Cantacuzino cunoștea bine evenimentele din trecutul îndepărtat al istoriei românilor, evenimente pe care le-a consemnat și în lucrarea sa *Istoria Țării Rumânești*. Acest lucru face să sporească valoarea ei, așa cum sublinia și C. C. Giurescu¹⁸: „Ea constituie nu numai cea dintâi realizare cartografică a unui român privind țara noastră, dar e în același timp și ținând seamă de epoca în care a fost alcătuită, un adevărat monument al genului”. Ea a fost cunoscută și apreciată în epocă în Europa, fiind folosită de Meletie (profesor al lui Dimitrie Cantemir), geograful și mai târziu patriarhul Ierusalimului Hristant Notara, celebrul geograf francez D' Anville și alții¹⁹.

Din câte cunoaștem, harta întocmită de boierul muntean este, totodată, prima reprezentare cartografică în care vestigiile arheologice sunt menționate cu precizie.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 53-57.

¹⁷ *** *Istoria Românilor. Daco-romani, romanici, alogeni*, Editura Enciclopedică, 2001, vol. II, pp. 125-128.

¹⁸ C. C. Giurescu *op. cit.*, p. 27.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 24-27

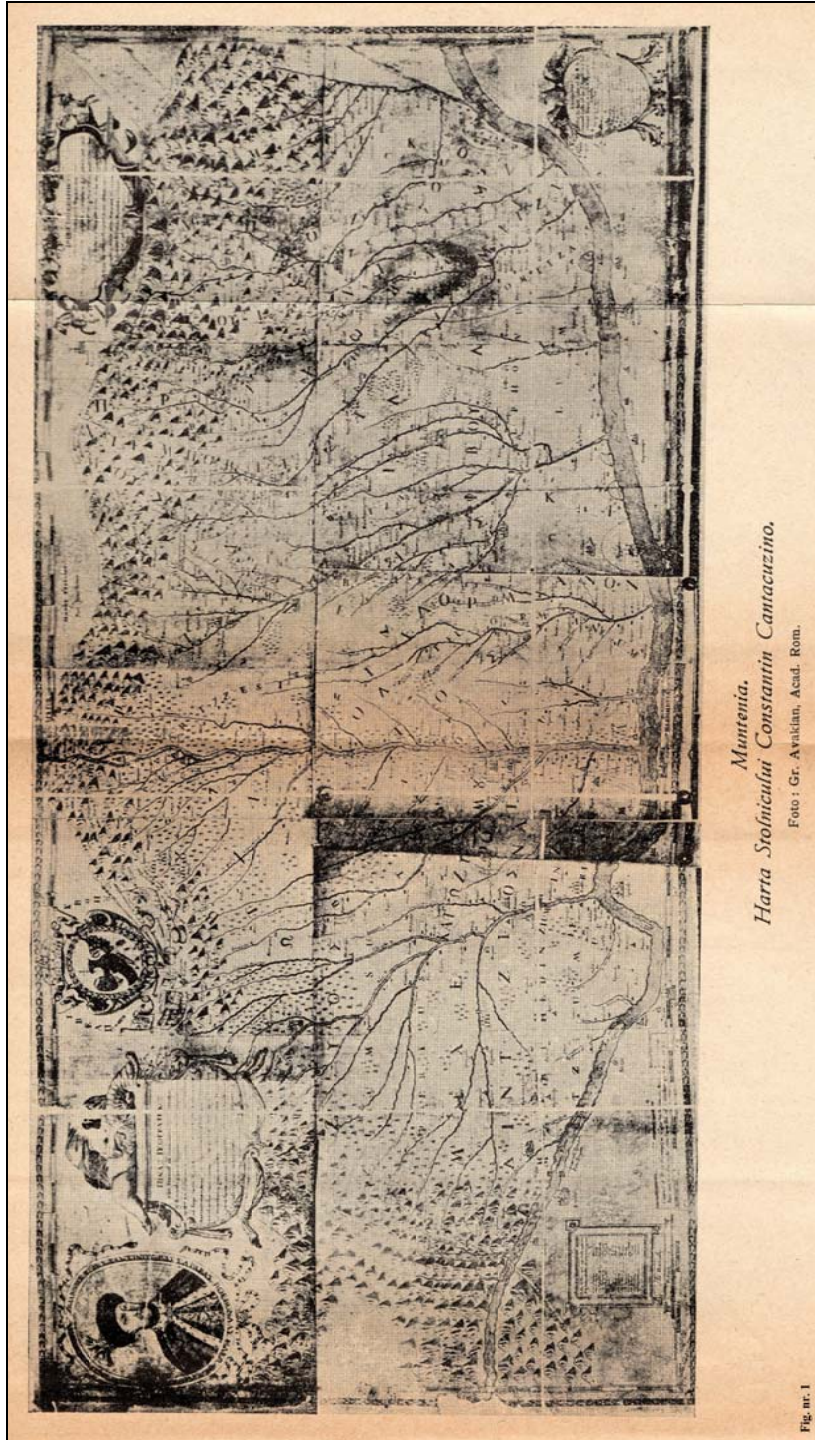

Figura nr. 1. Harta Stolnicului Constantin Cantacuzino (după C. C. Giurescu).

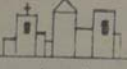

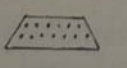

Σημεῖα (Semnele)	
	Ἀρχιεπισκοπή καὶ θρόνος Ἡγεμονικός (Archiepiscopie și tron domnesc). Archiepiscopatus et sedes Prin.
	Ἐπισκοπή (Episcopie). Episcopatus.
	Πόλινια ἤτοι Παζάρια (Orașe adică târguri). Oppida.
	Χωρία (Sate). Villae.
	Καθέδρα τῶν Ἀρχόντων ([Sat cu] Curte boierească). Villae habitatae a Nobilibus.
	Μοναστήρια μεγάλα (Mănăstiri mari). Monasteria magna.
	Μοναστήρια μικρά (Mănăstiri mici). Monasteria minora.
	Μοναστήρια Μοναζουσῶν (Mănăstiri de maici). Monasteria Virginum.
	Μέταλλα Χαλκοῦ (Minereu de aramă). Minerale Aereum.
	Μέταλλα Σιδήρου (Minereu de fier). Minerale Ferreum.
	Μέταλλα Θειαφίου (Sulf). Minerale Suplinoeum.
	Πυλὸς Ἀναθράζων (« Pâclele » sau « Focurile nestinse »). Terra bullita.
	Τόποι Τουρκικοί (Localități turcești). Loca Turcica.
	Ἄλική (Ocnă). Salina.
	Γέφυρα (Poduri). Pontes.

Figura nr. 2. Legenda hărții. (după C. C. Giurescu).